

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ НА НАЧАЛНОТО УЧИЛИЩЕ С ДРУГИ СОЦИАЛНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИ ИНСТИТУЦИИ – РЕЗУЛТАТИ ОТ ПИЛОТНО ИЗСЛЕДВАНЕ

Мария Стоянова Дишкова

INTERACTION BETWEEN PRIMARY SCHOOL AND OTHER SOCIAL-PEDAGOGICAL INSTITUTIONS – RESULTS OF A PILOT RESEARCH

Maria Stoyanova Dishkova

***Анотация:** В доклада са публикувани резултати от пилотно изследване, реализирано сред различни специалисти от началното училище, които работят с деца от I-ви до IV-ти клас. Проучването има за цел да проследи дейността на началното училище, когато се налага да се разреши конкретен социално-педагогически проблем и отговаря на въпросите дали то е отворена или затворена институция и дали търси професионална помощ отвън.*

***Ключови думи:** начално училище, социално-педагогически институции, взаимодействие.*

***Abstract:** In this statue some results of a pilot research are published. This research is made among different specialists in primary schools, which work with children from 1st to 4th degree. Research aims to follow activities of primary school when there is some concrete social-pedagogical problem to be solved and answers the questions if primary school is open or closed institution and if is looking for a professional help outside.*

***Key words:** primary school, social-pedagogical institutions, interaction.*

Увод

Направеното проучване е провокирано от факта, че в началното училище вече ежедневно се срещат социално-педагогически проблеми, които изискват навременни и адекватни решения. Специалистите, които работят с децата там, не винаги притежават необходимите умения, за да се справят с всички възникнали ситуации. В този смисъл е задължително началното училище като институция да бъде част от системата на социално-педагогическо взаимодействие. В този ред на мисли е дефинирана хипотезата, която стои в основата на изследването. Тя гласи, че началното училище носи облика на затворена институция, която не взаимодейства ефективно и адекватно с други институции с дейности в областта на социално-педагогическата интервенция.

Резултати от пилотното изследване

В пилотното изследване са включени две училища на територията на гр. Бургас: НБУ „Михаил Лъкатник“ (18 анкетирани лица) и ОУ „Св. Климент Охридски“ (13 анкетирани лица). Изследваните са общо 31, от които 29 са жени, а двама – мъже.

Анкетираните са различни специалисти в началното образование, в това число: начални учители, класни ръководители, възпитатели, учители по различни предмети, педагогически съветници, училищни психолози, ресурсни учители и други, като сред тях има един педагогически съветник и един училищен психолог. Всеки един от тях работи с деца от I^{-ви} до IV^{-ти} клас (виж табл. 1). Средният педагогически стаж на анкетираните специалисти е 22, 9 години (с един празен отговор).

Изследването показва тревожен резултат по отношение на честотата, с която работещите в сферата на началното образование срещат социално-педагогически проблеми в ежедневието си практика (виж табл. 2). Нито един от тях не е негативен в отговора си. Най-голям процент от изследваните (58,1%) споделят, че често се налага да разрешават подобни проблеми от различно естество. 35,5% са по-благосклонни в отговора си и посочват, че това се случва рядко, без да конкретизират какво означава това като честота. От тук следва да се направи извод, че активността на съвременното българско училище вече далеч не се ограничава само в изпълнението на обучителна и възпитателна функция.

Таблица 1. Видове специалисти сред анкетираните лица

Специалист	Брой (%)
Начален учител и класен ръководител	15 (48,4%)
Начален учител	5 (16,1%)
Педагогически съветник/ училищен психолог	2 (6,5%)
Възпитател	2 (6,5%)
Ресурсен учител	1 (3,2%)
Учител по английски език	1 (3,2%)
Учител по физическо възпитание и спорт	1 (3,2%)
Други	3 (9,7%)
Без отговор	1 (3,2%)

Таблица 2. Честота на социално-педагогическите проблеми в ежедневието практика на анкетираните специалисти

Въпрос	Да, често	Рядко	Не, никога	Без отговор
Срещате ли социално-педагогически проблеми в ежедневието си практика при работата си с деца от I ^{-ви} до IV ^{-ти} клас?	18 (58,1%)	11 (35,5%)	0 (0%)	2 (6,5%)

В анкетната карта са изброени различни социално-педагогически проблеми от училищната практика, в това число и такива, които се появяват в по-горен курс. Анкетираните имаха свободата да посочат повече от един отговор, за да имат възможността да изразят по-пълноценно опита от ежедневието си практика и контакти с учениците (виж табл. 3).

Таблица 3. Видове социално-педагогическите проблеми в ежедневноата практика на анкетираните специалисти

Въпрос: „Какви социално-педагогически проблеми срещате в ежедневноата си практика при работата си с деца от I ^{-та} до IV ^{-та} клас?“	Брой (%)
Лошо поведение сред учениците.	24 (77,4%)
Слаб успех, нежелание за учене и апатия към учебния процес.	10 (32,3%)
Бягства от час.	0 (0%)
Липса на дисциплина в класната стая.	11 (35,5%)
Децата идват неподготвени: без домашна работа и с ненаучени уроци.	12 (38,7%)
Нарушаване на реда в училище.	13 (41,9%)
Прояви на агресия.	19 (61,3%)
Кражби.	2 (6,5%)
Незаконна търговия.	0 (0%)
Употреба на наркотици и други упойващи вещества.	0 (0%)
Употреба на алкохол.	0 (0%)
Тютюнопушене.	0 (0%)
Проституция.	0 (0%)
Сводничество.	0 (0%)
Отчуждаване на някои деца от връстниците им.	4 (12,9)
Участие в различни групи с неправомерна дейност.	0 (0%)
Неуважение към учителите и другите специалисти в училището.	6 (19,4%)
Други.	2 (6,5%)

Най-голям процент от анкетираните (77,4%) посочват като основен социално-педагогически проблем в класната стая лошото поведение сред учениците. На следващо място са проявите на агресия (61,3%). На следващ етап е нарушаването на реда в училище (41,9%). Следват неподготовеността на децата за учебния процес (38,7%) и липсата на дисциплина в класната стая (35,5%). Тревожно е, че макар и в много нисък процент, са засегнати социално-педагогически проблеми като кражби, отчужденост от връстниците и неуважение към учителите, за които е нехарактерно да се проявяват в тази ранна възраст. Тук е мястото да се повтори, че непреодоляването на подобни трудности сега ще доведе до по-сериозни последствия утре. Друг социално-педагогически проблем, с който някои от анкетираните специалисти се сблъскват в ежедневноата си педагогическа практика е апатия от страна на родителите по отношение на учебно-възпитателния процес в училище. Те го споделят в анкетната карта в опцията „други“.

Много важна информация предоставят отговорите на следващия въпрос, който търси причините за появата на подобни проблеми в начален курс – отново на анкетираните се предоставя възможност да посочат повече от един отговор. Най-голям процент от училищните специалисти посочват като основна причина лошото възпитание на децата (71%). Други смятат, че наличието им се детерминира от наличието на проблеми в семейството – 64,5%. От тук може да се направи извод, че и в двата посочени в най-голям процент отговора, учителите винят родителите за трудностите в учебно-образователния процес, независимо дали имат семейни проблеми и/или лошо са възпитали децата си. Отново се отваря пропаст между двете професии, които са сред най-значимите за детето, особено в тази възраст (виж табл. 4 и фиг. 1).

Таблица 4. Причини за социално-педагогическите проблеми в ежедневноата практика през погледа на анкетираните специалисти

Според Вас какви са причините за появата на подобни проблеми сред децата в началния курс?	Брой (%)
Лошо възпитание на децата.	22 (71%)
Проблеми в семейството.	20 (64,5%)
Проблеми, които не са били решени на по-ранен етап и сега са се задълбочили, защото не е работено с детето и родителите му.	8 (25,8%)
Социално-икономическата обстановка в страната.	5 (16,1%)
Личността на детето.	4 (12,9%)
Проблеми в училището.	3 (9,7%)
Други.	1 (3,2%)

Фиг. 3. Причини за появата на социално-педагогически проблеми в начален курс

На фиг.3 ясно е изобразено процентното съотношение. Едва 9,7% от училищните специалисти смятат, че причините могат да се търсят и в училището, като:

- ✓ целодневната организация в училище прехвърли всички отговорности върху учителите;
- ✓ липсват единни педагогически изисквания;
- ✓ малкото пространство;
- ✓ трудности при усвояване на учебния материал.

Като проблеми в семейството се посочват:

- ✓ неразбирателство между родителите;
- ✓ лоша комуникация между членовете на семейството;
- ✓ занижен и недостатъчен родителски контрол – 2 (6,5%);
- ✓ дисхармония в отношенията;
- ✓ родителите прекарват много малко време с децата си;
- ✓ презадоволеност на някои деца;
- ✓ родителите мислят, че имат само права, а учителите – само задължения;
- ✓ недостатъчно внимание;
- ✓ неразбирателство и неизяснени семейни отношения;
- ✓ лош пример, груби отношения и агресивни реакции;
- ✓ незаинтересованост на родителите – 2 (6,5%);
- ✓ лоши семейни взаимоотношения;

- ✓ деца с един родител;
- ✓ деца на разведени родители – 2 (6,5%);
- ✓ неумение на родителите за позитивно родителство;
- ✓ родителите не помагат на децата си, когато срещат трудности с материала;
- ✓ недостатъчна подкрепа.

Като нерешени социално-педагогически проблеми на по-ранен етап:

- ✓ нежелание на родителя да признае проблема;
- ✓ липса общуване;
- ✓ занемаряване и negliжиране на проблема и проблемите;
- ✓ неприемане на проблема от родителя;
- ✓ отсъствия от училище и ненаучени уроци – дете, което е отглеждано от баба си до 7-годишна възраст.

Други – добре е да има повече клубове и кръжоци, както е сега по програма „Успех“.

Специалистите в начален курс на обучение посочват следните действия, които предприемат, когато срещнат социално-педагогически проблем в работата си:

- разговори и срещи със семейството – 18 (58,1%);
- проблемът се свежда до знанието на родителите, които също имат ангажимент към това;
- връзка с родителите, докато се работи с детето;
- разговори с родителите за изясняване на причините за поведението на детето;
- консултация с педагогическия съветник/ училищния психолог с цел да се потърси тяхното съдействие и помощ – 11 (35,5%);
- предлагат се начини за справяне с проблема
- разговори с детето – 6 (19,4%);
- разговори с класа; провеждат се часове на класа;
- разговор с класния ръководител;
- индивидуална работа с детето – 2 (6,5%);
- провежда се среща с родителите и при нужда се насочват към педагогическия съветник/ училищния психолог;
- провежда се среща с родителите в присъствието педагогическия съветник/ училищния психолог;
- детето се включва в различни мероприятия с цел по-добра социализация;
- на детето се поставят задачи, за да се предизвика интереса на детето към учебната работа;
- заангажираност, поставяне на задачи;
- детето се включва в занимания, които да събуждат желанието за активен учебен труд;
- с детето се води диалог, за да се стимулира и насърчи за успешно справяне с негативните чувства и поведение;
- провеждане на разговори с колеги, които преподават на съответния клас;
- училищният психолог се среща с родителите на проблемното дете, предлага им безплатна психологическа подкрепа, както за детето, така и за самите тях; ако се съгласят се преминава към фактическо консултиране;
- педагогическият съветник се опитва да открие причините; разговаря с родителите и детето; обсъжда с учителя, консултира детето и родителите, провежда часове на класа;

- търси се съдействие от други специалисти в училището, например логопед;
- търсят се причините за появата на проблема – 2 (6,5%);
- проучва се проблема;
- на детето се помага като му се оказва помощ за самопомощ;
- консултации с ръководството на училището;
- търси се информация за решаване на подобни проблеми и запознавам хората с екипа, с който работя;
- сигнализирам за проблема;
- ако се налага се говори със социалните служби – 1 (3,2%);
- среща с директор.

Петима от анкетираните (16,1%) не са отговорили на въпроса.

Тук е мястото да се подчертае отново необходимостта от наличието на отворени въпроси в анкетната карта и буквалното цитиране на голяма част от получените отговори. Видно е, че по този начин анкетираните лица подават много повече информация, ценна и полезна за крайния резултат от проучването на мнението им. Затворените въпроси не само са носител на по-оскъдна информация, но понякога насочват мнението на изследваните лица в посока, зададена от самия изследвач.

На запитването към кого най-често се обръщат за съдействие при решаването на конкретен социално-педагогически проблем, анкетираните също имат възможност да посочат повече от един отговор (виж табл. 5). В най-голям процент изследваните споделят, че се обръщат за съдействие към педагогическия съветник или училищния психолог (71%). 54,8% търсят помощта на свои колеги – други учители. 32,3% се допитват до директора на училището. Един от анкетираните ги степенува: първо се обръща към свои колеги – други учители, след това към педагогическия съветник/ училищния психолог и накрая към директора на училището. Единици са тези, които излизат извън рамките на училищната сграда в търсене на решение на конкретен социално-педагогически проблем. Това идва, за да докаже за пореден път хипотезата на изследването, че училището е затворена институция и нейните представители рядко работят съвместно със социално-педагогическите институции.

Таблица 5. Взаимодействие и коопериране с други колеги и институции

Към кого най-често се обръщате за съдействие?	Отговори (%)
Други учители.	17 (54,8%)
Колеги, педагогически съветници от други училища.	7 (22,6%)
Директора на училището.	10 (32,3%)
Педагогическия съветник/ училищния психолог.	22 (71%)
Отдел „Закрила на детето“.	3 (9,7%)
Дирекция „Социално подпомагане“.	2 (6,5%)
Инспектор от Детска педагогическа стая	1 (3,2%)
Център за обществена подкрепа.	2 (6,5%)
Други – самите деца и техните родители; класовата общност на детето; класния ръководител; възпитателя в класа; колегите, които работят с детето.	2 (6,5%)

Естествено, анкетираните лица намират най-голяма подкрепа от специалистите, към които най-често се обръщат за помощ (виж табл. 6).

Таблица 6. Лица и институции, които оказват най-голяма подкрепа на специалистите начален курс в преодоляването на конкретен социално-педагогически проблем

От кои лица и институции срещате най-голяма подкрепа и сътрудничество?	Отговори (%)
Други учители.	18 (58,1%)
Колеги; педагогически съветници от други училища.	4 (12,9%)
Директора на училището.	13 (41,9%)
Педагогическия съветник/ училищния психолог.	22 (71%)
Отдел „Закрила на детето“.	1 (3,2%)
Дирекция „Социално подпомагане“.	0 (0%)
Инспектор от Детска педагогическа стая.	2 (6,5%)
Център за обществена подкрепа.	2 (6,5%)
Други – някои от родителите.	1 (3,2%)

Таблицы 5 и 6 са почти идентични, което от своя страна показва, че учителите получават съдействие от хората, от които го изискват. В устен диалог те споделят, че това положение да се обръщат към педагогическия съветник/ училищния психолог, другите учители и директора на училището ги устройва и те не виждат нужда да го променят. В същото време повечето от учителите смятат, че винаги е налице добро взаимодействие между хората и институциите (61,3%).

Таблица 7. Лица и институции, които възпрепятстват работата на специалистите в началното училище в работата по решаването на конкретен социално-педагогически случай

Въпрос	Да	Понякога	Не, винаги е налице добро взаимодействие между хората и институциите
Има ли хора или институции, които Ви възпрепятстват, когато работите по решаването на конкретен социално-педагогически случай?	2 (6,5%)	10 (32,3%)	19 (61,3%)

Показателни са отговорите на въпроса дали педагогическият персонал в училище се чувства достатъчно подготвен, за да се справи със социално-педагогическите предизвикателства в ежедневието си работа. 61,3% споделят, че това зависи от конкретния случай и само един (3,2%) признава, че не е професионално подготвен и, че това е работа за специалисти.

Таблица 8. Оценка на анкетираните лица относно техните лични професионални умения да се справят с подобни трудности

Въпрос	Да, разбира се	Зависи от конкретния случай	Не, това е работа за специалисти	Без отговор
Чувствате ли се достатъчно подготвени в професионален план, за да се справяте със социално-педагогически проблеми?	9 (29,0%)	19 (61,3%)	1 (3,2%)	2 (6,5%)

На анкетния въпрос как съответният специалист работи с детето, когато възникне социално-педагогически проблем, изследваните лица отговарят разнообразно, което за пореден път доказва, че няма изградена единна система за действие в подобна ситуация. Всеки от тях, обаче, работи в определена посока, но сам за себе си и по конкретен случай (виж табл. 9).

Таблица 9. Как се работи с детето при възникването на социално-педагогически проблем?

Как се работи с детето при възникването на социално-педагогически проблем?	Съдържание	Брой отговорили
Индивидуална социално-педагогическа работа и разговори с детето.	Реализира се само, когато това е възможно; търсят се причините за възникване на проблема; прави се диагностика на емоционалното състояние на детето; уточнява се какво го тревожи; търсят се начини да се разреши проблема; правят се опити да се открият мотивите за лошото поведение; специалистът обяснява, съветва, стимулира и проявява доверие; говори се спокойно с детето, казва му се „да укроти дяволчето, което го щипва и му казва да бие лошо“; използва се силата на художествената литература; с детето се работи индивидуално в часа на класа; разговори с детето в присъствието на родителите му; акцентира се върху опазване здравето на детето; обръща се повече и по-голямо внимание на детето – коментира се проблемът и се търси най-прагматичното лечение; поставят се задачи, които да приобщат детето към колектива; включване на детето в разнообразна, интересна и полезна дейност, в общуване и сътрудничество с възрастни и връстници; удовлетворяване на детските потребности от внимание, любов, право на собствени интереси, признание, уважение, внимание, търпение, нежност.	29 (93,55%)

Използва метода наблюдение.	Наблюдава се поведението на детето като цяло и в различни ситуации.	3 (9,68%)
Използва метода наказание.	Пише се забележка в бележника.	2 (6,45%)
	Използва се наказанието като възпитателно-корекционен метод.	1 (3,23%)
Социално-педагогическа работа с целия клас, т. е. с класовата общност.	Пред целия клас се представя конкретният проблем и всички заедно търсят начини за преодоляването му; разработват се различни ситуации с цел търсене на адекватни методи за справяне с тях; създават се подходящи условия за проява на добри взаимоотношения между децата. Провеждам ежедневни разговори, срещи, сбирки при първа проява на социално-педагогически проблеми. Опитвам се да поставям задачи на децата и да им гласувам доверие. Провеждат се срещи и разговори. Беседи с класа, използвам помагала за работа в часа на класа. За да се тушират проблемите включвам учениците от класа.	6 (19,35%)
Социално-педагогическа работа с родителите и семейството на детето.	Провеждат се разговори с родителите, включително относно причините за появата на проблема.	3 (9,68%)
Взаимодействие с другите колеги в училището.	Провеждат се разговори с другите колеги, които работят с детето; разговоря се с класния ръководител; осъществява се връзка с ресурсния учител; съвместно с училищния психолог/ педагогически съветник се изготвя стратегия за преодоляване на проблема с помощта на родителите, децата и останалите учители; екипна работа с училищния психолог/ педагогически съветник; ресурсните учители работят с детето индивидуално или в клас, според неговите собствени нужди и съобразно учебната програма – затвърждават се знанията му или му се разяснява учебният материал, ако за детето не е изготвена индивидуална програма; ако е невъзможно да се преодолее проблемът, се търси помощ от специалист или от директора на училището.	11 (35,48%)
Взаимодействие с други институции.	В зависимост от проблема се търси съдействие и от други институции.	1 (3,23%)
Друго.	Зависи от конкретния случай; провежда се изследване, ако има отклонения.	2 (6,45%)
Неотговорили.	-	3 (9,68%)

От така изложените резултати става видно, че специалистите в училището импровизират, т.е. няма единен стандарт за справяне със социално-педагогическите проблеми, когато те са налице. Освен единен стандарт за възпитателно-корекционна дейност, липсва и контрол върху извършените интервенции, както и обратна връзка с лицата, чийто обект са те. 93,55% насочват вниманието си изцяло към проблемното дете, но всеки има личен метод на интервенция. Не всички се допитват до педагогическия съветник/ училище психолог или го правят само в много тежки случаи. Индивидуалната работа с дете с проблеми определено изисква професионална квалификация, която не всички начални учители имат.

Таблица 10. Как се работи със семейството на детето при възникването на социално-педагогически проблем?

Как се работи със семейството на детето при възникването на социално-педагогически проблем?	Съдържание	Брой отговорили
Срещи, разговори и общуване на учителите с родителите.	Разговаря се за това как детето общува с родителите си и приятелите извън училище; насочване на вниманието на родителите към тревогите на детето; да обръщат повече внимание на малките неща и да проумеят, че училищните специалисти не са техни врагове, а най-добри партньори; насочване на вниманието на родителите към необходимостта от позитивен начин на общуване и подобряване на тяхната емоционална близост с детето; търсят се прагматични и приложими стратегии за справяне с проблема; учителят не обвинява, а обяснява случилото се; запознава се лично, говори с тях, дава съвети, те му споделят ако имат проблеми; разговаря се с детето и родителите с цел изясняване на проблема и причините за него; реализира се повече индивидуална работа; разговаря се с родителя, при който живее детето.	10 (32,26%)
Включване на родителите в индивидуални консултации с училищния психолог/ педагогически съветник.	Реализира се екипна работа с училищния психолог/ педагогически съветник.	8 (25,80%)
Търсене на съдействие от страна на родителите.	Изисква се съдействието на родителите; договарят се отношения на партньорство и взаимовръзка с родителите, по време на които се отчитат положителните или негативните пром-	11 (35,48%)

	ни и се работи в сътрудничество по посока изготвяне на програма за работа; специалистът запознава родителите с проблема; уведомява ги за резултатите и напредъка; опитва се да ги спечели за съмишленици; учителят информира родителите за постъпките и поведението на детето и своевременно ги уведомява при възникването на проблем; специалистът очаква съдействие за разрешаване на проблема и разбиране от страна на семейството; родителите са приобщени към проблемите и тяхното решаване като взаимодействията са насочени към окончателна положителна промяна и взаимноизгодно решение.	
Трудности, които възникват по време на общуването между училищните специалисти и родителите.	Учителите споделят: „Често ми е трудно да открия най-правилния път за убеждаване на родителите да съдействат.” „Това е най-трудната за осъществяване дейност, защото обикновено проблемите тръгват от родителите”	2 (6,45%)
Включвам ги в родителски акции и мероприятия.	-	1 (3,23%)
Посещение на лекциите в „Училище за родители”, организирани от учителите, възпитателите и специалистите в училище.	-	1 (3,23%)
Други.	Ресурсните учители разговарят с родителите на децата поотделно, запознават ги с естеството на работата си, очакват и изискват съдействие от тях за постигане на по-добри резултати.	1 (3,23%)
Неотговорили.	-	5 (16,13%)

От таблицата е видно, че нито един от анкетираните специалисти не използва услугите на специализираните институции, които осъществяват различни дейности за справяне с подобни проблеми. Най-голям процент (35,48%) търсят съдействието на родителите и в устен диалог споделят, че ако не го получат, спират да работят с детето по разрешаването на неговите трудности.

В пилотното изследване са включени и въпроси, свързани с превантивните дейности на началните учители и с причините, които възпрепятстват училищните специалисти в работата им по решаването на конкретен социално-педагогически случай. Резултатите от тях ще бъдат анализирани в следващи публикации.

Заклучение

На базата на направения анализ на резултатите, получени от пилотното изследване могат да се направят няколко основни извода. Те се концентрират около потвърждението на заложената хипотеза, че началното училище е затворена институция по отношение на взаимодействието със съмишленици отвън училищната сграда. Причините за това са различни, но не бива да се забравя, че това действие или по-скоро бездействие на началното училище е изцяло във вреда на детето. Проблемите, неразрешени на този етап, не само няма да отшумят, но ще се задълбочат в по-горен курс.